

УДК 338.47:330.3

Князева О.А., д.е.н., проф.,

Дойсан Н.В., асп.,

каф. Економіки підприємства та корпоративного управління Одеської національної академії зв'язку ім. О.С. Попова

ОСНОВИ ПІДХОДУ ДО ВИЗНАЧЕННЯ РІВНЯ АНТИКРИЗОВОЇ СТИЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВА ЗВ'ЯЗКУ НА МІКРО- ТА МАКРОРІВНЯХ

У статті запропонований підхід до визначення антикризової стабільності розвитку підприємства зв'язку, розроблена шкала інтервалів антикризової стабільності, наведено змістовне наповнення кожного інтервалу стабільності на на мікро- і макрорівні.

In article the approach to definition of anti-recessionary stability of development of telecommunications agency is offered, the scale of intervals of anti-recessionary stability is developed, semantic filling of each interval of stability on on micro- and macrolevel is resulted.

Постановка проблеми. На розвиток сучасної світової економіки впливають різноспрямовані тенденції, серед яких не останнє місце займає проблема виникнення фінансово-економічних криз, негативний вплив яких істотно знижує темпи розвитку мікро- та макроекономічних систем. У цих умовах на перший план виходить необхідність забезпечення сталого розвитку національної економіки, сфер економічної діяльності та конкретних підприємств на основі антикризового менеджменту.

Основна мета антикризового менеджменту - забезпечення позитивних результатів сталого розвитку шляхом використання існуючого потенціалу підприємства. У літературних джерелах та наукових доробках [1, 6-8] визначено, що сталий розвиток – це такий процес, у якому експлуатація природних ресурсів, напрямки інвестицій, орієнтація науково-технічного розвитку, розвиток особистості й інституціональні зміни гармонічні, збалансовані й погоджені один з одним, спрямовані на зміцнення існуючого й майбутнього потенціалу та здатні в певній мірі протистояти кризам.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням дослідження проблеми кризи та антикризового управління присвячено праці багатьох вчених. Понятійний апарат антикризового менеджменту та визначення термінів досліджували Л. Лігоненко, Д. Єльчанінов, В. Окрушко, А. Чернявський, [2-5]. та інші. В роботах Е. Семенюк, Б.Карпинського, Л. Масловської та інших наведено практичні аспекти управління діяльністю підприємств в період кризи [6-8]. Проблемам управління діяльністю підприємств різних сфер економічної діяльності в кризових ситуаціях присвячено ряд досліджень українських науковців, серед яких слід зазначити праці М.Згуровського, О.Герасименка, А.Колота, В. Микитенка та інших [9, 10]. Проте, питання антикризового управління в діяльності підприємств зв'язку досліджено недостатньо повно. Тому актуальним є напрямок дослідження, спрямований на формування методичних підходів щодо визначення показників, які свідчать про наявність

кризи в діяльності підприємства зв'язку (із урахуванням економічних, технологічних та соціальних особливостей його діяльності) та характеристики отриманих кількісних оцінок.

Постановка завдання. Враховуючи вищевикладене, метою статті є розробка основ щодо до визначення рівня антикризової стійкості підприємства зв'язку на мікро- та макрорівнях.

Виклад основного матеріалу дослідження. Особливого значення питання антикризового управління набуває для підприємств зв'язку, оскільки будь-яка криза (фінансова, політична чи інша) суттєво впливає і на підприємства будь-якої сфери діяльності, і на споживачів, і, як наслідок, на споживання товарів та послуг, у тому числі послуг зв'язку. Тому підприємства зв'язку вимушені стежити не тільки за своїм внутрішнім середовищем а й за зовнішнім, у тому числі і за станом та розвитком ринку послуг зв'язку, проводячи постійний моніторинг його стану та тенденції розвитку.

Так, аналізуючи тенденції розвитку ринку телекомунікаційних послуг України, визначено активізацію зовнішньої та внутрішньої конкуренції. Наприкінці 2012 р. у сфері телекомунікацій існувало понад 16,6 тис. суб'єктів господарювання різних форм власності, на яких працювало понад 240 тис. осіб. Доходи від діяльності в сфері зв'язку формують 4,6% ВВП країни. За 2012 р. обсяги доходів від надання послуг сфери зв'язку та інформатизації в загальному обсязі доходів сфери послуг України склали 23% і зросли порівняно з 2011 р. на 6,7% [11].

На сьогодні сфера телекомунікацій країни характеризується такими показниками [11]:

- 43,5% жителів України мають доступ до мережі Інтернет, 35% домогосподарств мають широкопasmовий доступ до мережі Інтернет;
- 20% українських домогосподарств мають доступ до послуг кабельного телебачення;
- відзначається майже повне покриття території країни мобільним зв'язком, рівень проникнення якого (за даними операторів) становить понад 120 % від усієї чисельності населення України.

На ринку телекомунікаційних послуг працюють низка операторів фіксованого та мобільного зв'язку. Серед найбільш потужних можна визначити операторів «Київстар», «МТС», «Астеліт», «Інтертелеком», «Укртелеком», «Вега». Проте, результативність діяльності цих та інших операторів на ринку послуг зв'язку України нестабільна та залежить від низки як економічних, так і інших чинників (табл. 1).

За даними таблиці 1, наочно видно, що фінансові результати найбільш крупних операторів зв'язку у період фінансової кризи 2008 р. значно скоротилися, а у деяких випадках дійшли до збитку. Проте, скорочення абонентської бази та телефонної щільності (кількості абонентів на 100 жителів) становило суттєво менші обсяги. Так, абсолютне скорочення телефонної щільності мобільного зв'язку у період кризи становило близько 3%, а щільності стаціонарних телефонів – менше 0,5%. Ці дані дозволяють зробити висновок,

що неможливо оцінювати обсяги та наслідки кризи лише за фінансовими показниками.

Таблиця 1.

Дані щодо тенденцій розвитку ринку зв'язку України. 2007-2012.*

Показники	Роки					
	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Чистий прибуток «Київстар», млн. грн.	3521,1	5073,4	3685,4	3671,8	3901,4	4096,0
Чистий прибуток «МТС», млн. грн.	1724,6	1514,4	627,3	752,2	1151,1	1983,0
Чистий прибуток (збиток) «Укртелеком», млн. грн.	267	-1525,0	-460,1	-260,4	-136,6	366,8
ВВП, млрд. грн.	720,7	948,1	913,3	1082,6	1302,1	1408,9
Кількість абонентів мобільного зв'язку, тис. аб.	55240,4	55694,5	55333,2	53928,8	55576,5	56206
Кількість абонентів мобільного зв'язку на 100 жителів	118,42	120,10	119,91	117,33	121,4	123,1
Кількість абонентів стаціонарного зв'язку, тис. аб.	12905,9	13176,8	13026,3	12941,3	12157	11740
Кількість абонентів стаціонарного зв'язку на 100 жителів	27,89	28,65	28,49	28,47	26,5	25,7

- Джерело даних: Державний комітет статистики України <http://www.ukrstat.gov.ua>

Для оцінки ступеня впливу кризи та рівня антикризової стійкості підприємства зв'язку пропонується викорчувувати такі теоретико-прикладні основи. Всі фактори, що впливають на антикризову стійкість підприємства зв'язку, групуються на мікроекономічні і макроекономічні. Фактори макроекономічної стійкості характеризують стійкість підприємства зв'язку до загальноекономічних проявів кризи. До них можна віднести економічні, соціальні, політико-правові та ризикові.

До факторів, що характеризують мікроекономічну антикризову стійкість можна віднести: організаційні, технологічні, кадрові, економічні, фінансові. Ці фактори характеризують рівень внутрішньовиробничої стійкості підприємства до криз.

Для кожного чинника формується функціональна підсистема показників, за допомогою яких можна отримати числові значення по кожному фактору. При цьому розрахунок числових значень повинен здійснюватися шляхом розрахунку не абсолютних значень показників (не завжди порівнянних між собою), а індексів. Доцільно також присвоїти (методом експертних оцінок) вагові значення кожному фактору (Bz_i).

Далі формується прикладний інструментарій оцінки кожного з наведених показників. На підставі отриманих оцінок по кожному показнику визначається сумарна оцінка показника (з урахуванням вагових значень), а інтегральна оцінка внутрішньої і зовнішньої стійкості визначається як середньозважена (Ocz) за формулою:

$$O_{сз} = \frac{\sum O_{n_i} \times B_{z_i}}{N},$$

де O_{n_i} – оцінка i -го показника; B_{z_i} – вагове значення i -го показника; N – кількість показників.

Отримані оцінки необхідно порівняти з будь-яким еталоном або шкалою. Для цього пропонуємо використовувати шкалу стійкості, зміст якої полягає у виділенні числових значень інтервалів стійкості (від гіршого до кращого):

1. Кризовий стан або зона ризику. Підприємство перебуває в кризі за всіма показниками, необхідні радикальні антикризові міри, імовірність успіху яких незначна.

2. Стан, близький до кризового, або зона нестабільності. По більшості показників підприємство перебуває в кризовому або близькому до нього стані, однак існують передумови для успішного проведення антикризових заходів.

3. Стан відносної стійкості або зона можливої кризи. Підприємство розвивається стабільно, однак спостерігаються збої в роботі, викликані зовнішніми та/або внутрішніми факторами. Необхідне здійснення превентивних антикризових заходів.

4. Стан стійкості або зона стабільності. По всьому набору факторів стійкості підприємство перебуває в стабільному безкризовому стані. Проте необхідно проводити регулярний моніторинг стану підприємства для забезпечення своєчасної та адекватної реакції у випадку виникнення ознак кризи.

Смислове наповнення кожного інтервалу наведено в таблиці 2.

Таблиця 2.

Шкала характеристики області інтегрального показника стійкості підприємства зв'язку

Рівень отриманого показника	Опис ситуації на мікрорівні	Опис ситуації на макрорівні
Кризовий стан або зона ризику	Значення інтегрального показника стійкості знаходиться на рівні, близькому до мінімуму. З'являються ознаки незворотного спаду виробництва і часткової втрати активів підприємства.	
	Спостерігається негативна динаміка показників фінансового стану підприємства, його фінансової стійкості та платоспроможності. Недостатність власного ліквідного капіталу, наявність збитків за результатами господарсько-фінансової діяльності. Дефіцит або висока плинність кадрів, непривабливість підприємства для висококваліфікованих кадрів, негативне співвідношення середньої заробітної плати на підприємстві порівняно з середньою заробітною	Низька частка послуг, які надає підприємство на зовнішньому ринку. Зменшення частки доходів підприємства в доходах галузі. Низький рівень еластичності попиту на послуги даного підприємства. Висока ймовірність ступеню заміщення послуг підприємства іншими видами зв'язку. Дуже висока вірогідність революційних стрибків в НТП і неготовність до них підприємства.

	<p>платою по країні. Відсутність нових високоякісних послуг, цінова недоступність продукції широкому колу користувачів. Високий рівень морально та фізично застарілого обладнання. Неефективний менеджмент.</p>	
<p>Стан, близький до кризового або зона нестабільності</p>	<p>Значення інтегрального показника стійкості в критичній межі допустимих значень.</p>	
	<p>Підприємство поступово входить у зону збитків, фінансовий результат скорочується, показники фінансового стану стрімко наближаються до критичних значень. Спостерігається дисбаланс між ресурсами і джерелами їх формування. Обсяги продажу продукції повільно скорочуються. Дефіцит висококваліфікованих кадрів, підвищення середнього віку працівників. Середня заробітна плата на підприємстві на рівні з середньої по країні. Повільне впровадження нових послуг, наявність морально та фізично застарілого обладнання. Ділова активність підприємства не достатня, воно втрачає позитивний імідж та привабливість.</p>	<p>Правове поле країни та світу, втручання державних органів у роботу підприємства створює труднощі для функціонування підприємства. Зростання доходів підприємства за рахунок підвищення тарифів. Труднощі у просуванні на нових ринках. Незначна частка витрат населення на послуги підприємства, необізнаність споживачів про наявність та перелік послуг підприємства, його непривабливість для бізнес-структур. Недостатня задоволеність якістю та доступністю послуг. Неготовність підприємства до зміни у технологіях надання послуг.</p>
<p>Стан відносної стійкості або зона можливої кризи</p>	<p>Значення інтегрального показника стійкості варіюється в межах допустимої зони, підприємство функціонує у своєму звичному режимі.</p>	
	<p>Показники фінансового стану підприємства та його платоспроможності на протязі останніх років зберігаються у межах допустимих значень або відхиляються у незначній мірі. Обсяги надання послуг залишаються стабільними чи підвищуються. Наявність кваліфікованих кадрів, незначна їх плінність, відносно стабільний та високий рівень заробітної плати та соціальної захищеності працівників. Постійна поява нових послуг із високим рівнем якості, але по високим цінам, що не сприяє їх доступності для населення чи бізнес-структур.</p>	<p>Стан правового поля країни та втручання держави в діяльність підприємства залишається проблемним питанням, але не призводить до суттєвих ускладнень функціонування підприємства. Частка послуг, які надає підприємство на зовнішньому ринку, постійно зростає. Стабільний платоспроможний попит з боку населення та бізнес-структур. Достатній рівень доступності усіх послуг, наявність універсальних послуг. При виникненні революційних стрибків НТП підприємство в змозі оновлювати технології надання послуг за рахунок власних та</p>

Основи підходу до визначення рівня антикризової стійкості підприємства зв'язку на мікро- та макрорівнях

	Можлива наявність незначної долі морально застарілого обладнання. Достатня ділова активність підприємства та ефективний менеджмент.	залучених коштів та залишиться конкурентоспроможним.
Стан стійкості або зона стабільності	Інтегральний показник стійкості підприємства наближається до максимальних значень.	
	<p>Позитивна динаміка показників фінансового стану підприємства, його платоспроможності та фінансової стійкості на протязі значного періоду часу.</p> <p>Достатність власного ліквідного капіталу, фінансова стабільність та незалежність.</p> <p>Наявність висококваліфікованих кадрів та сталість кадрового складу.</p> <p>Високий рівень заробітної плати та соціальна захищеність робітників.</p> <p>Існування системи заохочень та планування кар'єри.</p> <p>Наявність та доступність широкому колу користувачів традиційних та нових послуг, їх висока якість.</p> <p>Високий рівень розвитку мережі, своєчасне виведення морально та фізично застарілого обладнання.</p> <p>Висока та ефективна ділова активність апарату управління, позитивний імідж компанії, її привабливість для інвесторів.</p>	<p>Втручання держави у роботу підприємства не суттєво впливає на його роботу.</p> <p>Підприємство розвивається на внутрішньому та зовнішньому ринках.</p> <p>Підвищення прибутковості підприємства за рахунок зростання обсягів послуг що надаються.</p> <p>Збільшення частки доходів підприємства в доходах галузі зв'язку.</p> <p>Достатня споживча активність населення та бізнес-структур, їх задоволення якістю та доступністю як традиційних, так і нових послуг підприємства зв'язку.</p> <p>Високий рівень якості та доступності універсальних послуг.</p> <p>Готовність підприємства до вірогідності революційних стрибків НТП.</p>

Кожному інтервалу необхідно привласнити числове значення, що потребує додаткових наукових доробок та прикладних досліджень. Отримані на підставі наведеної шкали оцінки стану підприємства можуть служити базою для прийняття відповідних антикризових управлінських рішень.

Висновки. Проблема оцінки стійкості підприємства в умовах кризи є на сьогодні актуальною для більшості сфер економічної діяльності. Підприємства зв'язку, які працюють у сфері надання послуг, суттєво відчують вплив кризи, що відбивається у скороченні платоспроможного попиту на традиційні та нові послуги зв'язку. Низька диверсифікація діяльності підприємств зв'язку та суттєва залежність від споживачів призводить до необхідності постійного моніторингу стану підприємства на мікро- та макрорівнях задля запобігання та протидії проявам кризи чи розробки заходів щодо уникнення наслідків. Враховуючи актуальність питання, у статті висунуто гіпотезу, відповідно до якої визначення рівня антикризової стійкості підприємства зв'язку можна здійснювати шляхом розрахунку інтегрального показника, який визначає ступінь кризового стану підприємства. Отримані результати порівнюються із

запропонованою шкалою характеристики області інтегрального показника стійкості підприємства зв'язку, яка містить смислове наповнення кожного інтервалу стійкості на мікро- і макрорівні.

У подальших дослідження планується формування прикладного інструментарію та функціональної підсистеми показників оцінки стійкості підприємства зв'язку, визначення шкали числових значень кожного із наведених інтервалів стійкості, а також розрахунок стійкості підприємства зв'язку задля доведення адекватності та дієвості запропонованої шкали.

Література

1. Сталий розвиток суспільства: навчальний посібник / [А. Садовенко, Л. Масловська, В. Серета, Т. Тимочко]. – К.; 2011. – 392 с.
2. Лиголенко Л.О. Антикризове управління підприємством: теоретико-методологічні засади та практичний інструментарій / Л.О. Лиголенко. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2004. – 580 с.
3. Ельчанинов Д.В. Развитие механизмов антикризисного управления на промышленных предприятиях: теория и практика. Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора экономических наук. – Самара, 2010 – 35 с.
4. Окрушко В.Я. Антикризисное управление предпринимательской деятельностью организации. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата экономических наук. – СПб., 2007 – 20 с.
5. Чернявський А.Д. Антикризове управління підприємством: навч. посібник. / А.Д. Чернявський. – К.: МАУП, 2006. – 256 с.
6. Семенюк Е.П. Філософські засади сталого розвитку. – Львів: Афіша, 2002. – 200 с.
7. Карпінський Б.А., Божко С.М. Сталий розвиток економіки: узагальнена модель. Монографія. – Львів: Логос, 2005. – 256 с.
8. Масловська Л.Ц. Сталий розвиток продуктивних сил регіонів: теорія, методологія, практика: Монографія. – К.: Київ. нац. торг. екон. ун-т, 2003. – 366 с.
9. Згуровський М. З. Аналіз сталого розвитку – глобальний і регіональний контексти: У 2 ч. Ч. 2. Україна в індикаторах сталого розвитку. Аналіз / Міжнар. рада з науки (ICSU). – К.: НТУУ «КПІ», 2009. – 200 с.
10. Микитенко В. Політика економічного зростання: природа, цілі, проблеми та перспективи / Вісник НАН України. – 2008. – № 8. – С. 42 – 53.
11. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>